

Jerzy A. Kulesza

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w sprawach należących do właściwości Instytutu Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (prawo karne procesowe) : cz. I

Palestra 51/3-4(579-580), 303-306

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

PRZEGLĄD ORZECZNICTWA W SPRAWACH IPN

Jerzy A. Kulesza

Przeгляд orzecznictwa Sądu Najwyższego w sprawach należących do właściwości Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (prawo karne procesowe) – cz. I

W myśl art. 18 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 pkt 1, art. 45 ust. 1–2 i 5 oraz art. 47 ust. 1–2 i 6 ustawy z 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu¹, zwanej w dalszym ciągu „ustawą o IPN”, wszczęcie, prowadzenie i nadzorowanie śledztw oraz wnoszenie i popieranie oskarżenia o przestępstwa wymienione w art. 1 pkt 1 lit. a ustawy o IPN należy do Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (oddziałowych komisji i Głównej Komisji). W okresie obowiązywania ustawy od dnia 19 stycznia 1999 r. do dnia 30 czerwca 2005 r. opublikowano pięć postanowień Sądu Najwyższego, dotyczących problematyki prawa karnego procesowego w sprawach należących do właściwości Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (IPN – KŚZpNP). Będą one przedmiotem komentarza. Dwa z nich dotyczą problematyki właściwości prokuratora i oskarżyciela publicznego, a trzy – zagadnień dotyczących uprawnień Zastępców Prokuratora Generalnego do wnoszenia kasacji nadzwyczajnej (szczegółnej) przewidzianej w art. 521, Dyrektora Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dyrektora GKŚZpNP) i Naczelnego Prokuratora Wojskowego w sprawach należących do właściwości IPN – KŚZpNP.

¹ Dz.U. Nr 155, poz. 1016 z późn. zm.

1. Właściwość prokuratora i oskarżyciela publicznego

1) POSTANOWIENIE SĄDU NAJWYŻSZEGO Z 1 CZERWCA 1999 R.,
WZP 2/99²

W sprawach o przestępstwa, o których mowa w art. 1 pkt 1 lit. a ustawy z 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. Nr 155, poz. 1016 ze zm.), funkcje oskarżyciela publicznego lub prokuratora pełni tylko prokurator wspomnianego Instytutu Pamięci Narodowej (art. 45 ust. 2), co w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych stanowi wyjątek od ogólnej zasady, iż funkcje te pełni wyłącznie prokurator wojskowy (art. 657 § 2 i 3 k.p.k.).

GŁOSA APROBUJĄCA: S. M. PRZYJEMSKI, „PAŃSTWO I PRAWO” 1999,
NR 12, S. 114–117.

Przeгляд orzecznictwa Sądu Najwyższego (pogląd aprobowany): R. A. Stefański, „Wojskowy Przeгляд Prawniczy” 2000, nr 2, s. 154.

Przytoczona teza zrodziła się na tle przekazanego na podstawie art. 441 § 1 k.p.k. przez jeden z wojskowych sądów okręgowych, wymagającego wg tego sądu zasadniczej wykładni ustawy zagadnienia prawnego o brzmieniu: „Czy w postępowaniu przed sądami wojskowymi w sprawach o zbrodnie określone w art. 1 pkt 1 lit. a ustawy z 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. Nr 155, poz. 1016) musi być prokurator wojskowy?”

Wątpliwości wyniknęły zapewne w związku z treścią art. 3 ust. 2 i art. 6 ust. 2 z 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze³, zwanej w dalszym ciągu „ustawą o prokuraturze”, w myśl których, w sprawach należących do zakresu działania sądów wojskowych oraz innych organów wojskowych, czynności wymienione w art. 3 ust. 1 tej ustawy (m.in. występowanie w charakterze oskarżyciela publicznego przed sądami), wykonują prokuratorzy wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury: prokuratorzy Naczelnej Prokuratury Wojskowej, wojskowych prokuratur okręgowych oraz wojskowych prokuratur garnizonowych. A także na tle mającego ogólny charakter przepisu art. 657 § 2 k.p.k., z którego, w powiązaniu z innymi przepisami k.p.k. wynika, że oskarżycielem publicznym przed sądem wojskowym jest wyłącznie prokurator wojskowy.

Sąd Najwyższy zasadnie odmówił podjęcia uchwały wypowiadając trafny pogląd zawarty w przytoczonej tezie i pogłębiony w uzasadnieniu odmowy podjęcia uchwały. Zdaniem Sądu Najwyższego przepisy zawarte w ustawie z 18 grudnia

² OSNKW 1999, z. 9–10, poz. 65, s. 93–96.

³ Tekst jedn.: Dz.U. z 1994 r. Nr 19, poz. 70 z późn. zm.

1998 r. o IPN (chodzi głównie o art. 45 ust. 1 i 2), stanowią *lex specialis* w stosunku do przepisów k.p.k., w tym także do art. 657 § 2 k.p.k., i w związku z tym za zasadny należy uznać pogląd, że oskarżycielami uprawnionymi do występowania przed wszystkimi sądami, w tym także przed sądami wojskowymi w sprawach o przestępstwa opisane w art. 1 pkt 1 lit. a ustawy, są wyłącznie prokuratorzy tego Instytutu. Z treści art. 45 ust. 1 i 2 wynika, że tylko prokuratorzy IPN legitymowani są do występowania w roli oskarżycieli publicznych w sprawach o przestępstwa wymienione w art. 1 pkt 1 lit. a ustawy o IPN, bez względu na to, czy sprawy te podlegają orzecznictwu sądów wojskowych czy powszechnych.

W powołanej glosie S. M. Przyjemski wypowiedział godny refleksji pogląd, iż aktualne unormowanie kompetencyjne pomiędzy prokuraturami wojskowymi, powszechnymi oraz IPN burzy ustalone historycznie reguły, że przed sądami wojskowymi występują prokuratorzy wojskowi, a przed sądami powszechnymi prokuratorzy powszechni. A nadto, przestępstwa byłych żołnierzy, znajdujących się w sferze zainteresowania IPN – KŚZpNP, nie mają nic wspólnego z tzw. przestępstwami wojskowymi wymienionymi w rozdziałach XXXIX–XLIV k. k., pozostającymi wyłącznie w kognicji sądów wojskowych⁴.

2) POSTANOWIENIE SĄDU NAJWYŻSZEGO Z 13 CZERWCA 2000 R.,
WZ 19/00⁵

W sprawach o zbrodnie, o których mowa w art. 1 pkt 1 lit. a ustawy z 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. Nr 155, poz. 1016 ze zm.), wynikająca z art. 2 ust. 4 noweli z 9 kwietnia 1999 r. (Dz.U. Nr 36, poz. 360), kompetencja dotychczas właściwego prokuratora do „dalszego prowadzenia” postępowania wszczętego przed dniem wejścia w życie znowelizowanej ustawy, do chwili przejścia tego postanowienia przez prokuratora Instytutu Pamięci Narodowej, uprawnia nie tylko do kontynuowania postępowania przygotowawczego, lecz także – co się z tym łączy – do występowania w charakterze oskarżyciela publicznego w postępowaniu przed sądami po wniesieniu aktu oskarżenia.

GLOSA APROBUJĄCA: B. KURZĘPA, PROKURATURA I PRAWO 2001,
NR 12, S. 119–121.

Pogląd Sądu Najwyższego został wypowiedziany w następstwie rozpoznania zażalenia prokuratora wojskowego na postanowienie jednego z wojskowych sądów okręgowych o zawieszeniu postępowania, na tej podstawie, że postępowanie nie może toczyć się dalej, gdyż do daty wydania postanowienia (24 maja 2000 r.) nie powołano prokuratorów Głównej i oddziałowych KŚZpNP, którzy są wyłącznie

⁴ S. M. Przyjemski, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 1 czerwca 1999 r.*, WZP 2/99, „Państwo i Prawo” 1999, nr 12, s. 117.

⁵ OSNKW 2000, z. 9–10, poz. 90, s. 102–105.

uprawnieni do występowania przed sądami wojskowymi w sprawach o przestępstwa określone w art. 1 pkt 1 lit. ustawy o IPN. Niepowołanie tych prokuratorów stanowi wg sądu wojskowego długotrwałą przeszkodę natury prawnej uniemożliwiającą postępowania (art. 22 § 1 k.p.k.).

Uchylając zaskarżone postanowienie Sąd Najwyższy wyraził trafny pogląd, że na podstawie art. 2 ust. 3 i 4 ustawy z 9 kwietnia 1999 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego, ustawy o finansach publicznych oraz ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych⁶, zwanej w dalszym ciągu „ustawą o zmianie ustawy o IPN z 9 kwietnia 1999 r.”, prokuratorzy Głównej Komisji oraz oddziałowych komisji mają uprawnienie a nie obowiązek przejmowania spraw znajdujących się w toku postępowań przygotowawczego lub jurysdykcyjnego. W niniejszym przypadku nie zachodzi zatem długotrwała przeszkoda uniemożliwiająca prowadzenie postępowania przygotowawczego, gdyż prokurator IPN w ogóle może nie przejąć sprawy i nie przystąpić do niej w toku postępowania sądowego, a prokurator dotychczas prowadzący postępowanie przygotowawcze lub uczestniczący w postępowaniu sądowym jest zobowiązany do kontynuowania postępowania nawet do jego zakończenia.

Glosator komentowanego postanowienia Sądu Najwyższego słusznie zauważa zbyt dużą dowolność ustawodawczego rozwiązania wynikającą z zaniechania precyzyjnego określenia końcowej daty przekazania spraw prokuratorowi IPN. Ustalenie takiej daty pozwoliłoby „ostatecznie uporządkować wszystkie toczące się postępowania karne, należące obecnie do kompetencji IPN i skupić je w jednym ręku, tzn. prokuratorów Głównej Komisji oraz komisji oddziałowych”⁷.

Dowolność ta może być przyczyną niejednorodności toku postępowania i uprawnień prokuratorów biorących w nim udział. Dla przykładu zaniechanie przejęcia przez prokuratora IPN sprawy prowadzonej przez prokuratora wojskowego może w postępowaniu sądowym różnicować podmioty uprawnione do wniesienia kasacji nadzwyczajnej (szczegółnej) na podstawie art. 521 k.p.k. Kasację taką może wnieść Naczelnny Prokurator Wojskowy (art. 657 § 1 i art. 672a k.p.k.) do Izby Wojskowej Sądu Najwyższego, ale – wg przeważających zapatrywań wyrażonych w orzecznictwie Sądu Najwyższego i poglądów doktryny, o czym będzie mowa w dalszych rozważaniach – uprawnień takich nie posiada Zastępca Prokuratora Generalnego – Dyrektor GKŚZpNP.

c.d.n.

⁶ Dz.U. Nr 38, poz. 360.

⁷ B. Kurzępa, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 13 czerwca 2000 r., sygn. WZ 19/2000*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 12, s. 121.